

(Време 28. 10. 2010)



Француски синдикати нису остварили победу над државом још од 1995. Колики је домет бурних протеста због смањења социјалних права? Да ли нестаје држава благостања и да ли је она крива за промашаје неолиберала? Понижена социјалдемократија тражи компас

Кад је изабран звали су га Сарко Американац, неки англосаксонски листови сада га називају Европска Тачерка. Седам од десет Француза данас је против њега, док Француску тресе талас немира. Ђаци на улицама. Бакље, блокада 11 рафинерија.

Повод, закон којим се помера старосна граница за пензионисање са 60 на 62 године, а граница за пуну пензију са 65 на 67. Кристина Лагард, француска министарка за економију објашњава зашто влада не може одустати: на 15 милиона француских пензионера – сваке године долази 700.000 нових, а милион и петсто хиљада њих прима пензије које су финансиране задуживањем.

Закон је усвојен и у Француској скупштини и у Сенату. Остаје да га прогласи председник Републике и да се сачека одлука Уставног суда. Штрајк не престаје.

То је део такозваних строгих мера које владе чланица ЕУ предузимају једна за другом да би уравнотежиле буџете, као што ММФ приморава дужничке земље попут Србије. Немачка је предложила да се промени и Лисабонски уговор ЕУ, који је ступио на снагу децембра прошле године, тако да се успостави систем контроле како да не би дошло до још једног дужничког колапса као у Грчкој.

Француска подржава ту иницијативу, али су многе од 27 чланица ЕУ невољне да поново

почну расправа о уговору чије је усвајање трајало осам година уз поделе и политичку несигурност.

КОКТЕЛ НЕЗАДОВОЉСВА: Та француска буна заправо одсликава повећану социјалну осетљивост у Европи на демонтажу државе благостања. У британској и америчкој штампи се у том контексту помиње "француска зараза" уз подсећање на талас побуна који се проширио светом у пролеће 1968.

А демонстрирало се доста у развијеном индустријализованом свету током ове 2010. године – у Француској, у Шпанији, у Грчкој у којој бурни протести у центру Атине иначе имају традицију.

У Француској, како каже немачки магазин "Шпигл", земљи најорганизованије протестне културе, излази се на улицу због социјалних права, овог месеца због пензија. Године 2006. демонстрирали су против препрека при првом запослењу и натерали владу на повлачење. Француски студенти су 2009. демонстрирали недељама против промене режима студија. Демонстрације младих из предграђа у јесен 2005. уз пожаре и насиље откриле су бесну генерацију незадовољних имиграната у Француској. Реченица из 1970-их: "Тражили смо гастарбајтере, а дошли су људи!"

Студија немачког друштва за спољну политику показује да Французи чешће штрајкују од Немаца, а и Шпанци и Италијани. У Шпанији напади баскијских терориста увек изазову масовне демонстрације уз слоган "Баста уа!". Најпопуларнија тема у Баскији и Каталонији је национални идентитет, док се социјална питања тамо слабије примају. Пре неколико недеља било је социјалних протеста због Сапатерових мера штедње, али највећи масовни скуп с више од милион учесника био је 12. јула 2010. у Мадриду приликом дочека шпанских фудбалских шампиона... У многим од тих шпанских протеста приметна је и америко-фобија.

Француска зараза се благо осетила и на Балкану. После одлуке Уставног суда Хрватске да референдум против владиних измена Закона о раду није потребан, синдикати прете генералним штрајком. У Србији влада је повукла предлог измена закона о пензијама, уговореним са ММФ-ом, после претње синдиката да ће штрајковати зато што нису питани.

Очито је да многи од тих протеста имају везе с раст социјалне несигурности.

Ти протести нису поколебали владе, али указују на приметну социјалну осетљивост због још једног ограничавања освојених и историјски фиксираних тековина такозване државе благостања, коју грађани западних земаља ипак нису спремни да одбаце као стару кошуљу или као источни народи социјализам.

ОД БИЗМАРКА ДО БРЕТОН ВУДСА: Установљење тог система везује се за средину прошлог века, што није сасвим тачно. Програми социјалног осигурања настали су у Немачкој још у време канцелара Бизмарка 70-их година 19. века, да би се смањио утицај социјалдемократа. У Британији су значајне реформе дошле још 1906, са Лојдом Џорџом после и са конзервативним Винстоном Черчилем. Чувени План лорда Бевериџа из 1942. у Великој Британији зачиње се као део ратне стратегије у Другом светском рату. Почетке представља Закон о сиротињи још из 1834.

Модел је развијан и у Вајмарској републици, али је примењиван и под Хитлером, што сада воле да помињу амерички десничари. Тај систем је сматран браном против Бољшевичке револуције и социјалних права које је она донела.

Кључни печат држави благостања дала је ипак европска социјалдемократија. Теоријски модел се везује за Џона Мајнарда Кејнса који је у суочавању са Великом економском кризом из 30-тих прошлог века уочавао да једино држава има капацитет да заустави крах на наизглед парадоксалан начин: радикалним повећавањем јавне потрошње којом утиче на пораст запослености, али и смањивањем пореза. То се звало повећање "агрегатне тражње", а главни инструмент је било тзв. дефицитарно планирање, дакле, свесно прављење буџетског дефицита и јавних дугова, што нама не да ММФ.

СОЦИЈАЛНА ПОВЕЉА ЕУ: Социјалдемократија (пре свега у Немачкој, Британији, посебно у Шведској) је у првој половини 20. века, у сарадњи са синдикатима, изградила или изнудила изградњу институција државе благостања. Индустрије су национализоване, јавна потрошња је расла, држава је својом улогом обезбеђивала бесплатну или субвенционисану здравствену заштиту.

Европска унија која је постала сан за становнике источних и јужних држава је била више

економска него социјална. Она ипак у својој Измењеној европској социјалној повељи из Стразбура, од 3. маја 1996, уноси значајне социјалне елементе: свако мора имати прилику да заради за живот обављањем посла који је слободно изабрао; право на праведне услове рада; на безбедне и здраве радне услове; на правичну накнадну која је довољна за пристојан животни стандард радника и њихових породица; на слободу удруживања у националне или међународне организације ради заштите својих економских и социјалних интереса; на колективно преговарање; на специјалну заштиту од физичких и моралних ризика; на највиши могући доступни стандард здравља; на социјално осигурање; на услуге служби социјалног старања; на социјалну интеграцију; право на одговарајуће погодности приликом професионалне обуке; запослене жене, у случају материнства, имају право на специјалну заштиту.

Такозвани социјални трансфери смањили су сиромаштво у многим земљама. Шведска би, на пример, без социјалних трансфера имала стопу сиромаштва од 23,7 одсто, нешто више него у САД (21 одсто), а са социјалним трансферима она се смањује на 5,8, у Холандији са 22,1 на 7,3, у Немачкој са 15,2 на 4,3, у Француској са 36,1 на 9,8.

ПАУГ: У државе које највећи део социјалних права финансирају путем социјалног осигурања можемо убројати: Аустрију, Белгију, Канаду, Француску, Немачку, Италију, Јапан.

Систем пензијског и инвалидског осигурања у већини земаља, па и у Србији, заснива се на текућем финансирању, Пау Ас Јоу Го (ПАУГ), што значи да су сви који раде и остварују приход обавезни да плаћају доприносе за пензијско-инвалидско осигурање и за финансирање пензија. На тај начин они стичу право да у будућности њихове пензије буду финансиране из прихода будућних обвезника, односно будућних осигураника.

У неким земљама ПАУГ систем се комбинује са капитализованим фондовским системом, било на обавезној (II стуб) или добровољној (III стуб) бази осигурања. Тај систем се сада промовише, али он није повољан за несрећене земље – подразумева да се капитал прикупљен са штедних рачуна мора улагати, обртати и оплођавати. Током ванредних околности (ратних година, хиперинфлације или услед погрешних инвестиционих одлука) овај капитал може, као што се видело, и потпуно да нестане, а да најстарији, без обзира што су издвајали за своју старост, остану без баш икаквих прихода. Због тога, највећи број земаља бар у једном делу задржава принцип текућег финансирања пензија.

Овај систем је конципиран у периоду од 1945. до 1970. године, када је старосна структура била повољна (становништво је било младо, тако да је било релативно много запослених и релативно мало корисника права). Француски "бејби бумерси" сада у просеку живе 15 година дуже него генерација њихових очева 1950. Однос запослених и издржаваних се погоршао и систем мора да се прилагођава.

То би могло да буде разумљиво у Србији у којој је још од средине 60-их година стопа фертилитета испод нивоа простог обнављања становништва, животни век становништва се продужава, а због економског слома расте незапосленост.

Стопа незапослених у Србији је у априлу 2010. износила 20,1 одсто, што је нешто мање него у Литванији која је имала највишу стопу незапослености у ЕУ од 22,3 одсто.

Незапосленост је, иначе, порасла и у 16 земаља евро-зоне – износила је 10 одсто у децембру 2009.. Посебно су погођени млади радници – у новембру 2009, стопа незапослених у ЕУ 27 за оне између 15 и 24 година била је 18,3 одсто, а у Шпанији чак 43,8 одсто...

ТАЧЕРИЗАМ: Држава благостања је на мети већ четрдесет година. Нафтна криза из 70-их прошлог века, пораст јавне потрошње и до 60 одсто БНП-а у неким земљама Европе дају поводе снажним лоби-групама да за заустављање или стагнацију економског раста и кризу конкурентности оптуже управо државу благостања. Ова формула је нападана од нове левице због неефикасности, репресивности и нове деснице, због неефикасности, демотивисања инвестирања, смањења подстицаја за рад, елиминације улоге породице.

Маргарет Тачер у Великој Британији и Роналд Реган у Америци, ослањајући се на учење нових економских либерала, нобеловаца Милтона Фридмана и Фридриха фон Хајека, 80-их година прошлог века реafirмишу улогу државе као чувара правног поретка, "ноћног чувара". Почињу денационализација и реприватизација државних предузећа, повећавање разлика у приходима између богатих и сиромашних.

У бившим социјалистичким земљама систем се сломио, права су девалвирана, а и баршунасте револуције су биле углавном неолибералне. Владајућа доктрина 1992.

постаје Вашингтонски консензус: приватизација, унутрашња и спољнотрговинска либерализација, стабилизација курса и цена и уравнотежење буџета.

ПОТИСНУТА СОЦИЈАЛДЕМОКРАТИЈА: После 80-их, и социјалдемократске партије су усвајале такозвани трећи пут – приватизацију индустрија које контролише држава и смањење регулације тржишта. У Британији, где су гласачи одбацили Лабуристичку партију четири пута заредом између 1979. и 1997, "трећи пут" је увео Тони Блер, касније, због рата у Ираку назван Тони Лажов. Дошавши на власт 1997. с новим лабуристима, наставио је традицију коју је започела Маргарет Тачер.

Потиснуте социјалдемократе сада покушавају да пронађу изгубљени компас. Социјалистичка интернационала стоји на становишту да се после 2008. показало да неолибералне политике нису ефикасне, поготову за сиромашни део света.

Када је мехур банкарских спекулација пукао 2008, тражене су интервенције влада да би се спасле економије, али због кризе у многим земљама није било могуће повећати тражњу. После банкарске кризе уследила је криза слабијих држава с високим јавним дугом. Западале су у кризу "транзицијска чуда" Мађарска, Ирска... И опет су уследиле финансијске спекулације, које повећавају кризу...

Најјаче економске силе које стоје иза неолибералне идеологије, бранећи своје интересе, и даље убеђују грађане да поверују да је кризу изазвала европска држава благостања. Судаћи по изборним резултатима у Европи, успевају.

Један коментатор у "Вашингтон тајмсу", међутим, наглашава да Шведска, која може бити синоним за обезбеђивање социјалне сигурности "од колевке до гроба", троши само 8,6 одсто више по глави становника на владу него "нео-либерална" америчка администрација која је 2009. трошила по глави становника 17.400 долара, или око 70.000 по четворочланој породици. Левичарски Французи троше виртуално исту суму као Американци. Финска троши 6 процената мање. Канада 14 процената мање, Јапан 32 процента мање...

ЦЕНА РАТА: Социјалистичка интернационала иначе препоручује разоружање као један од путева за превазилажење глобалних финансијских проблема. Према подацима из

2009. стокхолмског Међународног центра за истраживање мира, у 2008. глобални војни трошкови су се попели на 1464 милијарде долара. Војни издаци НАТО чланица су далеко већи од издатака свих осталих земаља света.

Тај глас није без одјека. Министарство за одбрану Немачке најављује затварање неколико база и смањење броја војника са 250.000 на 180.000. Грчка и Турска су се договориле да пропорционално скрешу војне буџете. Британија је најавила да ће смањити војни буџет за 7,5 процената, број војника са 102.000 на 95.000, а и флоту. Француска планира да уштеди 3,5 милијарди "војних" евра до 2013.

Штиглица, идеолога трећег пута у време Клинтона, кога је америчка администрација после најурила из Светске банке, понегде називају самопроглашеним крсташем против Вашингтонског консензуса. Кажу да је Буш после имао још један разлог да најури Џозефа Штиглица, бившег потпредседника Светске банке – због публиковања књиге *Ра*

t од три трилиона

(

The

\$

3 Trillion War

). Толика је његова процена стварне цене тог рата.

Штиглиц, од 3. новембра 2008. на челу Президијума Социјалистичке интернационале и аутор Принципа социјалдемократије, заговара уравнотежен развој и повољније развојне кредите за земље у развоју, стварање нове финансијске архитектуре, неку врсту Кејнсове формуле, али не за једну земљу. У Књизи *Слободни пад: Америка, слободно тржиште и потапање светске економије*

(

Freefall

:

America

,

Free Marketsc

,

and the Sinking

of the World economy 2010

), он предлаже реформе којима би се избегла криза слична оној из 2008. и заговара интервенције влада и регулацију у бројним сферама. Изјављује да банке који су изазвали кризу треба стрпати у затвор.

То мисли и већина демонстраната.

Владајући трендови, међутим, иду у другом правцу. "Од 1995, на националном нивоу, синдикати нису изборили ниједну победу против државе", изјављује Стефан Сиро, француски историчар радничких покрета.

Дакле, да ли је бука узалуд?

Многе социјалдемократе у Европе пригрлили су либерали и конзервативци, промене се изводе прилично опрезно, а осим радикалне мањине ипак нема захтева да се све врати на ниво државне регулације из 19. века. Чак и у "либералној" Америци постоје регулаторни програми (као што је заштита јавног здравља и еколошке заштите, а у новије време и програми из пакета државе благостања (Medicare, Medicaid) која је добила подршку и демократа и републиканаца.

Са неке равни изгледа да амерички председник Обама помера лево, док европске владе иду десно. У Сједињеним Америчким Државама држава је после финансијске кризе 2008. интервенисала на тржишту, као и ради обухватања свих грађана здравственим осигурањем. Додуше, републиканци због тога обнављају сећање на Бостонску чајанку од 16. децембра 1773, кад су бацили товаре чаја у море да не би платили порез, што је довело до ослобођења од Енглеза. Током године у Бостону, Вашингтону и другим градовима одржаване су такозване "tea party" демонстрације опорезованих који машу кесицама чаја и уз понеки расни инцидент и помињање комуниста, Хитлера и Стаљина протестују због Обамине реформе здравственог система, пореза и – помагања лузера.

Милан Милошевић, Ензо Мангини, Андреј Ивањи